സർദാർ

കെ. എം. പണിക്കർ സ്മരണ

കേരള ഭാഷാ ഇൻസ്റ്റിറ്റ്യൂട്ട്

10

സാഹിത്യ സംഭാവനകൾ

കോന്നിയൂർ ആർ. നരേന്ദ്രനാഥ്

സാഹിത്യ പാരമ്പര്യമൊന്നും അവകാശപ്പെടാനില്ലാത്ത ഒരു യാഥാസ്ഥിതിക തറവാട്ടിലാണ്, പില്ക്കാലത്ത് പ്രശസ്തിയുടെ കൊടുമുടിയിലേക്കു കയറാൻ കഴിഞ്ഞ സർദാർ കെ. എം. പണിക്കർ ഭൂജാതനായത്. കവി, നോവലിസ്റ്റ്, നാടകകൃത്ത്, ഗദ്യകാരൻ എന്നീ ശാഖകളിലെല്ലാം തനിമ വ്യക്തമാക്കിയ കൃതികൾ മലയാളത്തിൽ അദ്ദേഹം രചിച്ചു. കൂടാതെ പ്രഗല്ഭനും പ്രശസ്തനുമായ ഇംഗ്ലിഷ് ഗ്രന്ഥകാരനുമായിരുന്നു പണിക്കർ. അംഗീകാരവും ആധികാരികത്വവും അനായാസമായി പിടിച്ചെടുത്തിട്ടുള്ളവയാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇംഗ്ലിഷ് കൃതികളിൽ ഭൂരിഭാഗവും. മലയാളത്തിൽ 45 ഉം, ഇംഗ്ലിഷിൽ 52 ഉം പുസ്തകങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തൂലികയിൽ നിന്നു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. കൂടാതെ സമാഹരിച്ചു പ്രസിദ്ധീകരിക്കാൻ സർവഥാ യോഗ്യങ്ങളായ നിരവധി ലേഖനങ്ങൾ ഇംഗ്ലിഷിലും മലയാളത്തിലും പല രൂപങ്ങളിൽ അവിടവിടെ കിടപ്പുണ്ട്. സാഹിത്യകാരനെന്ന നിലയിൽ സർദാറിനുള്ള സ്ഥാനം അവലോകനം ചെയ്യുമ്പോൾ, ഈ വസ്തുതകളെല്ലാം കണക്കിലെടുക്കേണ്ടതുണ്ട്. അത്യുന്നത പദവികളിൽ വളരെ പ്രധാനപ്പെട്ട ഉത്തരവാദിത്വങ്ങൾ വീഴ്ചയില്ലാതെ നിറവേറ്റിക്കൊണ്ടിരുന്ന കാലങ്ങളിലാണ് അദ്ദേഹം ഗ്രന്ഥരചന നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നത്. മൊത്തത്തിൽ നോക്കുമ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റ ബഹുമുഖവ്യക്തിത്വവും വിവിധരംഗങ്ങളിലെ നേട്ടങ്ങളും, അത്ഭുതാദരങ്ങൾ ഉളവാക്കുമെന്നു തീർത്തുപറയാം. ധിഷണാശാലികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ ഒറ്റതിരിച്ചു നിർത്തുന്ന ഘടകവും ഇതുതന്നെ.

അച്ഛനെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു സന്തതിയായിട്ടാണു മാധവൻ ജനിച്ചതും വലിയ നായർ തറവാട്ടിലെ അംഗങ്ങളുടെയിടയിൽ വളർന്നതും. അക്കാലത്തു നിലവിലിരുന്ന നമ്പൂതിരി സംബന്ധങ്ങളിൽ പിറക്കുന്ന പിള്ളേർക്കു വിധിക്കപ്പെട്ട സ്ഥിതിയായിരുന്നു അത്. അതിനാൽ പ്രകൃത്യാ ഒരു കുട്ടിക്കു കിട്ടേണ്ട പിതൃവാത്സല്യവും പരിചരണവും സ്നേഹവും മാത്രമല്ല, അവയിലൂടെ പകരുന്ന ഭദ്രതാബോധവും കുറഞ്ഞ തോതിലേ

മാധവനു കിട്ടിയുള്ളൂ. നായർ സ്ത്രീയുടെ പൊക്കിൾ ചുഴിക്കു മുകളിൽ വെറ്റിലയിട്ടശേഷം അവളുമായി ഇണ ചേർന്നാൽ അശുദ്ധിയില്ലെന്ന വ്യാഖ്യാനം നല്കിയ നമ്പൂതിരിക്കു സ്വസന്തതിയെ സ്പർശിക്കാൻ ഏതെങ്കിലുമൊരു കപടന്യായം കണ്ടുപിടിക്കാൻ പ്രയാസമുണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും, അങ്ങനെ സംഭവിച്ചിട്ടില്ല! അതിനാൽ അച്ഛന്റെ സന്നിധിയിൽ മക്കൾ അശുദ്ധരും അന്യരുമായിരുന്നു!

ചാലയിൽ തറവാട്ടിലെ കുഞ്ഞിക്കുട്ടിക്കുഞ്ഞമ്മയുടെയും പുതിയില്ലത്തു പരമേശ്വരൻ നമ്പൂതിരിയുടെയും സന്താനമായി 1069 ഇടവമാസം ഉത്രം നക്ഷത്രത്തിലാണ് മാധവൻ ജനിച്ചത്. കുഞ്ഞുങ്ങളോടു കടുത്ത വാത്സല്യം കാണിച്ചിരുന്ന അമ്മൂമ്മയോടായിരുന്നു കുട്ടിക്കു കൂടുതൽ മമത. കുഞ്ഞുങ്ങൾക്കു കൗതുകമുള്ള കൊച്ചുപാട്ടുകളും കഥകളും കടംകഥകളും ഐതിഹ്യങ്ങളും മറ്റും അത്യാകർഷകമായി അവതരിപ്പിക്കാൻ അസാധാരണ വൈഭവം ആ അമ്മൂമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു.

ബാല്യകാലാനുഭവങ്ങൾ

പാരമ്പര്യമായി വളരെ നേരത്തെതന്നെ ചാലയിൽ പണിക്കർമാർക്ക് കരയിലെ ആശായ്മ സ്ഥാനമുണ്ടായിരുന്നു. നാലാമത്തെ വയസ്സിൽ നാട്ടാചാരപ്രകാരം എഴുത്തിനിരുത്തിയ ബാലനെ അഞ്ചു വയസ്സുവരെ അക്ഷരമാല അഭ്യസിപ്പിച്ചതും അവനിൽ വായനാശീലം ഉണർത്തിയതും അമ്മൂമ്മയാണ്. കൂടാതെ കണക്ക്, കൂട്ടിവായന, ശ്രീകൃഷ്ണചരിതം പാഠം തുടങ്ങിയവ അമ്മാവന്റ കളരിയിൽ പോയി പഠിച്ചു. കുട്ടികളുടെ കൗതുകവും ജിജ്ഞാസയും പെരുപ്പിക്കുംവിധം കഥ പറയാനും, അവയുടെ പൊരുൾ പറഞ്ഞു കൊടുക്കാനും, വിരുതനായിരുന്നു, അന്നവിടെ ആശാനായിരുന്ന അമ്മാവൻ, അയ്യപ്പപ്പണിക്കർ. കുഞ്ചൻ നമ്പ്യാരുടെ കൃതികൾ തുടങ്ങിയവയോടടുക്കാൻ, മാധവനു പ്രേരകമായത് അമ്മാവന്റെ സ്വാധീനമായിരുന്നു. സന്ധ്യാസമയം പൂമുഖത്തു കൊളുത്തുന്ന നിലവിളക്കിനു ചുറ്റും കൂടിയിരുന്നു നാമം ജപിക്കാനും, തുടർന്ന് രാമായണ ഭാഗവതാദി പാരായണം ശ്രദ്ധിക്കാനും ആബാലവൃദ്ധം തടിച്ചുകൂടുക പതിവായിരുന്നു. അത്തരം സന്ദർഭങ്ങളിൽ ഊറിയൊഴുകിയ കഥാസരിത്തുകളിലൂടെയാണ്, പുരാണേതിഹാസകഥാസാഗരങ്ങളിലേക്ക് മാധവന്റെ മനസ്സ് ചെന്നുചേർന്നത്. മലയാളത്തിലെ മാത്രമല്ല, സംസ്കൃതത്തിലെയും അനശ്വര കൃതികളെ തൊടാനുള്ള താത്പര്യം ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ ഉണ്ടായതും അങ്ങനെയാണ്.

തിരുവനന്തപുരത്തെ മഹാരാജാസ് സ്കൂളിലാണ് തേഡ്ഫാറം വരെ മാധവൻ പഠിച്ചത്. അവിടത്തെ താമസത്തിനിടയിൽ ചില ഉത്തമ സാഹിത്യ കൃതികളുമായി സമ്പർക്കം പുലർത്തുവാൻ സൗകര്യം കിട്ടി. കൃഷ്ണഗാഥ, മലയാളശാകുന്തളം, അക്ബർ, നളചരിതം, പി. ഗോവിന്ദപ്പിള്ളയുടെ സാഹിത്യ ചരിത്രം, കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻ തമ്പുരാന്റെ വിക്രമോർവശീയം, മയൂരസന്ദേശം തുടങ്ങിയവ ബാലൻ അന്നു കണ്ടെത്തിയ കൃതികളിൽപ്പെടും. വീട്ടിൽ സന്ദർശകരായി വന്നിരുന്ന സഹൃദയരുമായി അക്ഷരശ്ലോക മത്സരം നടത്താനും ബാലനു കൗതുകമുണ്ടായിരുന്നു.

ആനപ്രാമ്പായിലെ സ്കൂളിലും പണിക്കർ കുറച്ചു നാൾ പഠിക്കാൻ ഇടയായി. അന്ന് അവിടെ അധ്യാപകനായിരുന്നു, കെ. മാധവൻനായർ. അദ്ദേഹത്തെ കേരളത്തിൽ ഇന്നറിയുന്നത് "മാതൃഭൂമി"യുടെ സ്ഥാപകനായ അഡ്വക്കേറ്റ് മാധവൻനായർ എന്ന നിലയിലാണ്. സാഹിത്യാഭിമാനിയും കവിതക്കമ്പക്കാരനുമായിരുന്നു മാധവൻനായർ. മലയാളത്തിലെ മഹാന്മാരെ മാത്രമല്ല, ഇംഗ്ലിഷിലെ മഹാപ്രതിഭകളെയും, അവരുടെ കൃതികളെയും കണ്ടെത്താൻ മാധവനു കളമൊരുക്കിക്കൊടുത്തവരിൽ മുഖ്യനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. ഭക്തനായിരുന്ന ആ അധ്യാപകൻ, ശ്യാമളാദണ്ഡകം ചൊല്ലിപ്പഠിപ്പിച്ചത്, ജീവിതകാലമത്രയും സർദാർ പണിക്കർ ഉരുവിടാൻ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ട്!

സാഹിത്യകൗതുകാരംഭം

മാധവപ്പണിക്കർ പിന്നെ പഠിച്ച കോട്ടയത്തെ സി.എം.എസ്. വിദ്യാലയത്തിലെ മുൻഷിമാരിലൊരാളായിരുന്ന അമ്പലപ്പുഴ മഹാദേവശർമയെ ഇവിടെ ഓർമിക്കേണ്ടതുണ്ട്. കവിത, ജീവചരിത്രം, ലേഖനം തുടങ്ങിയവയിലൂടെ അന്നത്തെ 'കവനകൗമുദി'യുടെ താളുകളിൽ പ്രവേശനം ലഭിച്ച സഹൃദയനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. 'കേരളം' എന്നൊരു മാസിക പിന്നീട് കോട്ടയത്തുനിന്നു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. വിദ്യാർഥികളിലെ സാഹിത്യാഭിരുചി വളർത്താനും ശക്തിപ്പെടുത്താനുമായി സ്കൂളിൽ സാഹിത്യസദസ്സുകൾ സംഘടിപ്പിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അതിൽ മാധവപ്പണിക്കർ വളരെയേറെ സഹകരിച്ചു.

കാവാലമെന്ന നാട്ടിൻപുറത്തു വിലസിയിരുന്ന നളിനിമുഖിമാരെക്കുറിച്ച് നർമ ശ്ലോകങ്ങൾ നിർമിക്കാൻ കൗമാരപ്രായത്തിലെത്തിയ മാധവപ്പണിക്കർ ഔത്സുക്യം കാണിച്ചതായി സൂചനകളുണ്ട്. സാഹിത്യാഭിരുചിയുടെ ഒളിമിന്നലുകളായിട്ടവയെ കരുതാം. അധ്യാപകനായിരുന്ന ശർമയെ അപഹസിച്ചാണ് അന്യരുടെ ശ്രദ്ധയിൽ വന്ന ആദ്യ കവിത മാധവപ്പണിക്കർ ചമച്ചത്! 'ഗോശാലക്കൂറ്റൻ' എന്നൊരു കൃതി കവനകൗമുദിയിൽ ശർമ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. അതു നിർബന്ധപൂർവം ശിഷ്യനെ പലതവണ വായിപ്പിച്ചതുകൊണ്ടുണ്ടായ അമർഷമാണ് കവിതാരൂപമാർജിച്ചത്! അക്കാര്യം ആത്മകഥയിൽ പണിക്കർ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. 'അഗ്രശാലക്കൂറ്റൻ' എന്നായിരുന്നത്രെ ആ കവിതയുടെ പേര്! മദിരാശിയിലെ ക്രിസ്ത്യൻ കോളെജിൽ കഴിയാനിടവന്ന കാലത്ത് മലയാള പുസ്തകപാരായണവും ലേഖനരചനയും പണിക്കർ ഗൗരവമായിട്ടെടുക്കുകയുണ്ടായി. മാന്നാനത്തുനിന്ന് അന്നു പ്രസിദ്ധീകരിച്ചിരുന്ന 'ദീപിക'യ്ക്ക് സാഹിത്യവിഷയങ്ങളെ സംബന്ധിച്ച് ലേഖനങ്ങൾ അയച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയിൽ ഒരു ലേഖനം (1914) ഇവിടെ എടുത്തു പറയേണ്ടതുണ്ട്. ദ്രാവിഡവൃത്തങ്ങളാണ് മലയാള കവിതയ്ക്ക് കൂടുതൽ യോജിക്കുന്നതെന്നും അവയെ അവലംബിച്ചാൽമാത്രമേ ഭാഷാകവിതയ്ക്ക് സ്വാതന്ത്ര്യം കൈവരൂ എന്നുമായിരുന്നു വാദം. ഈ ആശയം കൂടുതൽ ശക്തിയോടെ

'കവനകൗമുദി'യുടെ വാർഷികപ്പതിപ്പിൽ (ഭാഷാവിലാസം) വർഷങ്ങൾക്കു ശേഷം പണിക്കർതന്നെ ആവർത്തിക്കുകയുണ്ടായി.

പാശ്ചാത്യസാഹിത്യത്തിൽ സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പുതിയ ചലനങ്ങളെക്കുറിച്ച് ബോധവാനാകേണ്ടതിന്റെ ആവശ്യം അത്യുഗ്രമായി അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞത് ഉപരിവിദ്യാഭ്യാസത്തിനായി മാധവപ്പണിക്കർ ഓക്സ്ഫോർഡിൽ എത്തിയതിനുശേഷമാണ്. അവിടെ ഭാരതീയ വിദ്യാർഥികൾ സംഘടിപ്പിച്ചിരുന്ന സാഹിത്യസമാജങ്ങളിൽ സംബന്ധിച്ചുതുടങ്ങിയതു മുതൽ ഇക്കാര്യങ്ങളിൽ ഉത്സാഹം വർധിച്ചുവന്നു.

കവിത

പണിക്കരുടെ സാഹിത്യ സംഭാവനകൾ കവിത, നാടകം, നോവൽ, ഉപന്യാസം എന്നീ വിഭാഗങ്ങളായി വിഭജിച്ചു പരിശോധിക്കുന്നതായിരിക്കും സൗകര്യപ്രദം. നൈസർഗികമായ ആത്മാവിഷ്കരണവാസനയുടെ ഫലമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാതൃഭാഷാപ്രതിപത്തി. പി.വി.കൃഷ്ണവാര്യരുമായി ബന്ധപ്പെട്ട കാലംമുതൽ രചനകൾ കവനകൗമുദിയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിത്തുടങ്ങി. പാശ്ചാത്യരൂപത്തിലുള്ള ഗീതകങ്ങളും ലഘുകവനങ്ങളും, പ്രത്യേകിച്ചും പുതുമയുള്ളവയായിരുന്നു. 'അപക്വഫലം'(1915) എന്ന പേരിൽ പുസ്തകമായി അവ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ, പലർക്കും അതു വഴികാട്ടിയായി ഭവിച്ചു. ഒരു ഖണ്ഡകാവ്യമായ 'കുരുക്ഷേത്രത്തിലെ ഗാന്ധാരി'(1922) ചമച്ചത് അലിഗഢിലെ താമസക്കാലത്താണ്. അസാധാരണത്വമെന്തെങ്കിലും ഈ കൃതിക്കില്ല. അതേ സമയം, സരസവായനയ്ക്കുതകുന്ന കരുക്കൾ പലതും അതിലുണ്ടെന്നതും മറന്നുകൂടാ. ഇരുപത്തിനാലു കവിതകൾ സമാഹരിച്ചിട്ടുള്ള 'പ്രേമഗീതി'(1925)യിലെ കൃതികളെല്ലാം ദ്രാവിഡ വൃത്തങ്ങളിലുള്ളവയാണ്. അവയിൽ കവിതയെഴുതുന്നത് തികച്ചും അസാധാരണമായ കാര്യമായിരുന്നു അന്ന് ! ശുദ്ധമായ മലയാളത്തിൽ, ദ്രാവിഡവൃത്തങ്ങൾക്ക് ആശയം പ്രകാശിപ്പിക്കാനുള്ള ശേഷി തെളിയിച്ച്, ആ വഴിയിലേക്ക് കവികളെ പ്രേരിപ്പിക്കാൻ "പ്രേമഗീതി" ഉതകിയെന്നു പറയാം. ഇന്ന് ഇതിൽ വലിയ മേൻമയൊന്നും കണ്ടെന്നുവരികയില്ല. എന്നാൽ ആ കാലത്ത് അത് ഒരസാധാരണമായ കാര്യമായിരുന്നു; ധീരമായ നടപടിയായിരുന്നു. വിരഹവിവശനായ ഒരു യുവാവിന്റെ വികാരങ്ങളുടെ താളക്രമങ്ങൾ ഇതിലെ പല കവിതകളിലും കേൾക്കാം. 'വേലുത്തമ്പിദളവ' എന്ന പുസ്തകവും കവിതാസമാഹാരം തന്നെ (1928/29). വിദേശവിഷയങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളവയാണധികവും . അതും ഒരു പുതുമയായിരുന്നു. മിക്കവയും വിദേശത്ത് വച്ച് ചമച്ചവയും! നവീന രീതിയിലുള്ള അംബോപദേശമെന്ന് കവിതന്നെ വിശേഷിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള കൃതിയാണ് 'അമ്മയും മകളും' (1932). സ്വതന്ത്രാനുവാദമെന്ന് പറയേണ്ട കൃതിയാണ് 'ബാലികാമതം' (1933). ഒരു ഫ്രെഞ്ചു കൃതിയാണ് അതിന്റെ അടിസ്ഥാനം. പണിക്കരുടെ കൃതി ഒരുതരം പ്രായോഗിക ശൃംഗാരമാണെന്നു പലരും കരുതി. അതു ശരിയല്ല. ഉണർച്ച, ഉന്മത്തത, ഉദാസീ

നത, വിരക്തി എന്നീ നാലു പടിയിലുള്ള സ്ത്രീചിത്ത വൃത്തിയാണ് അതിന്റെ ഉള്ളടക്കമെന്നതാണു പരമാർഥം. കവി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്: "ഉന്മത്തതയിൽ സംഭോഗശൃംഗാരത്തിനു പ്രാധാന്യം കൽപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഉന്മത്തതയുടെ ലക്ഷണമാണതെന്നു മാത്രമല്ല, ഉദാസീനതയ്ക്കും വിരക്തിക്കും പുഷ്ടി വരണമെങ്കിൽ, സംഭോഗശൃംഗാരത്തിനു പ്രാബല്യമുണ്ടായിരിക്കണം". ബാലികാമതത്തിന് അസുലഭപ്രചാരം സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇരുപത്തിയെട്ടു കവന ഖണ്ഡങ്ങളിലൂടെ അതിൽ കാമിനീകാമുകന്മാരുടെ വിചാരവികാരങ്ങൾ വശ്യമാംവിധം വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു. സമൂഹത്തിൽ യുവത്വവും അതിന്റെ ആത്മാംശമായ പ്രേമവും നിരന്തരമായി നിലവിലിരിക്കും. ഒരു ജലധാരപോലെ അതു ദൃശ്യക്ഷമമായി തുടരുന്നു. പക്ഷേ ധാരയിലെ ജലം അനുനിമിഷം മാറിക്കൊണ്ടേയിരിക്കുന്നെങ്കിലും, ദൃശ്യം യാഥാർഥ്യമുള്ള ഒരു മിഥ്യാധാരണയായി വർത്തിക്കുന്നു. അതുപോലെയാണ് സമൂഹത്തിൽ യുവത്വത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും. മാറിമാറി വരുന്ന തലമുറകൾ അതിന്റെ ഭാഗമായിത്തീരുന്നു; മറയുന്നു. ഇക്കാരണത്താൽ യുവത്വത്തെ സംബന്ധിക്കുന്ന സംഗതികൾക്കു നിരന്തര പ്രസക്തിയും പ്രാബല്യവുമുണ്ട്. 'ബാലികാമത'ത്തിനു നിരന്തരപ്രസക്തിയുണ്ടെന്നു ചുരുക്കം!

സന്ദേശകാവ്യം

'ഭൂപസന്ദേശ'മാണ് (1934) സന്ദേശകാവ്യ പ്രസ്ഥാനത്തിനു പണിക്കർ നൽകിയിട്ടുള്ള സംഭാവന. പട്യാല മുതൽ കാവാലം വരെയുള്ള നാടും നഗരവുമൊക്കെ അതിൽ വർണ്യവിഷയമാക്കിയിരിക്കുന്നു; പ്രമദമുളവാക്കുന്ന കാവാലദേശത്തെ കാഴ്ചകൾ വിവരിച്ച് കുട്ടനാടിന്റെ ഭംഗിയും തനിമയും സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ഇന്നും എന്നും അനുവാചകനു അത് ആസ്വാദ്യമായിരിക്കും. ശ്രീ കെ. കെ. പണിക്കർ കരുനാഗപ്പള്ളി ഈ സന്ദേശകാവ്യത്തിന്റെ സംസ്കൃത തർജുമ തയ്യാറാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നാണറിവ്.

കർമരംഗത്തെ അസന്ദിഗ്ധതയും, ആവശ്യത്തിലേറെ അനുഭവപ്പെട്ട പിരിമുറുക്കങ്ങളുംകൊണ്ട് കലുഷമായ കാലത്ത്, അല്പമൊരാശ്വാസം കണ്ടെത്താൻ നടത്തിയ സാഹിത്യാഭ്യാസത്തിൽ നിന്നുടലെടുത്തതാണു 'ചിന്താതരംഗിണി' (!937). ഈ കൃതിയുടെ ആത്മാവു കണ്ടെത്താൻ സഹായിക്കുന്നതാണ് അതിനെപ്പറ്റി വള്ളത്തോൾ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള പ്രതികരണം–" ഈ തെളിവിയന്ന തരംഗിണിയുടെ കളശബ്ദമിളിതമായ പ്രവാഹവും, അനുക്രമമായ പ്രാപ്യപദപ്രാപ്തിയും അത്യന്തം ഹൃദയസ്പൃക്കായിരിക്കുന്നു". കവിതന്നെ ഇത് ഇംഗ്ലീഷിലാക്കി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്—(Waves of Thought –1943).

പരിഹാസകാവ്യം

'പങ്കീപരിണയം' എന്ന പരിഹാസകാവ്യം ചമച്ചശേഷം ഏതാണ്ട് പന്ത്രണ്ടു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞാണ് അച്ചടിച്ചു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയത് (1937). കയ്യെഴുത്തു പ്രതി വളരെ പ്രചരിച്ചിരുന്നു. തണ്ടാരാലുയരെപ്പിടിച്ചു

തഴയും വീശിവരുന്ന വഞ്ചിപ്പുഴപ്പണ്ടാരം, രാജകീയ പദവിക്കൊപ്പമുള്ള പാലിയത്തച്ഛൻ, സേവകർക്കു ജഗദ്ഗുരുവായ ശങ്കരൻ തമ്പി, കെങ്കേമനായ രംഗസ്വാമിഅയ്യങ്കാർ, പെൻഷൻ ദിവാൻജി കൃഷ്ണൻനായർ, ഗുരുസ്ഥാനീയനായ വള്ളത്തോൾ, പരുക്കൻ കവിത വിതറുന്ന ഉള്ളൂർ, പാണ്ഡിത്യവാരാശിയായ പുന്നശ്ശേരി നമ്പി, കഠോരപാതകികൾ തൻ രക്ഷാകാരാഗ്രേസരൻ മള്ളൂർ, സ്വരാജ്യ ഭക്തനായ കുറൂർ തുടങ്ങി പലരുടെയും ചിത്രങ്ങൾ വരച്ചിരിക്കുന്നു. ആ കാലഘട്ടത്തിന്റെ ചരിത്രവും അന്നത്തെ പ്രധാന വ്യക്തികളുടെ കഥകളും അറിയാവുന്നവർക്ക് ഇന്നും 'പങ്കീപരിണയം' രസജനകമാവും.

ചമ്പു

'ഹൈദർ നായിക്കൻ'(1940) ഗദ്യപദ്യ സമ്മിശ്രമായ ചംപൂകാവ്യരൂപത്തിൽ രചിച്ചിട്ടുള്ള കൃതിയാണ്. ലുപ്തപ്രചാരമായ ഈ രൂപത്തിൽ, നവീന സാഹിത്യകാരന്മാർക്കു താത്പര്യമുണ്ടാക്കാനുള്ള ശ്രമത്തിന്റെ ഫലമായിരുന്നു അത്. ആദ്യം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയതു കവനകൗമുദിയിലാണ്. പറയത്തു രാമൻ മേനോന്റെ അവതാരികയോടുകൂടി പിന്നെ പുസ്തകരൂപം പൂണ്ടു. കേരളം ഒരിക്കലും മറക്കാനിടയില്ലാത്ത ഹൃദയസ്പൃക്കായ ഒരു ചരിത്രസംഭവമാണ് ഇതിവൃത്തം. ഹൈദരലിയുടെ കേരളാക്രമണവും കോലത്തുനാടിന്റെ പരാജയവും, തദ്ദേശ രാജപുത്രിയായ ഒരു വീരവനിത തന്റെ നേരെ ബലാൽക്കാരത്തിനു പുറപ്പെട്ട സേനാനായകനായ കമ്മറുദീനെ വെട്ടിവീഴ്ത്തിയ ശേഷം ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതും സന്യാസി വേഷധാരിയായി എല്ലാം കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്ന ഹൈദർ ആ വീരവനിതയുടെ വീരബലിയെ അഭിനന്ദിച്ച് അവൾക്കുവേണ്ടി പ്രാർഥിക്കുന്നതുമാണ് ഇതിലെ മുഖ്യ സംഭവങ്ങൾ. മനോഹരമായ പ്രകൃതിവർണ്ണനകളും, വിശ്വസനീയമായ കഥാപാത്രസൃഷ്ടിയും ഇതിന്റെ എടുത്തു പറയേണ്ട മേന്മകളാണ്.

ആട്ടക്കഥ

ആട്ടക്കഥയിൽ ഒരു വിദേശ വിഷയം പരീക്ഷിച്ചുനോക്കാനുണ്ടായ ആദ്യത്തെ ശ്രമവും പണിക്കരാണു നടത്തിയിട്ടുള്ളത്. അതിന്റെ ഫലമായാണ് 'ദാവീദുവിജയം'(1940). ഈ കൃതിയെപ്പറ്റി അതു ചിട്ടചെയ്തു കളിക്കാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്ത വള്ളത്തോൾ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളത് ഇവിടെ പ്രസക്തമാണ്– "ഒരാട്ടക്കഥയിൽ സാഹിത്യഭംഗിക്കു വലിയ പ്രാധാന്യമില്ല. ആടിക്കണ്ടാൽ കാണികൾക്ക് ഉള്ളിൽ തട്ടണമെന്നുമാത്രം. ആ ഗുണം ഈ കഥയ്ക്കു വേണ്ടുവോളമുണ്ട്". പണിക്കർ വെട്ടിത്തെളിച്ച പാതയിലൂടെ പിൽക്കാലത്ത് പലരും സഞ്ചരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നേ ഇവിടെ പറയുന്നുള്ളു.

ഭാണം

സംസ്കൃതത്തിലെ ദശരൂപകങ്ങളിൽ പെട്ട സുസമ്മതമായ നാടകപ്രസ്ഥാനമാണല്ലോ ഭാണം. അതിൽ ഒരു നടൻമാത്രം അരങ്ങത്ത് അഭിനയി

ക്കുന്നു. മറ്റു കഥാപാത്രങ്ങൾ രംഗത്തു പ്രത്യക്ഷപ്പെടാറില്ല. എങ്കിലും അവർ അടുത്തു നിന്നുതന്നെ സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതായിട്ടാണു സങ്കല്പം. അവർ പറയുന്നതു "കേട്ടതായി നടിച്ച്" നായകൻ സംഭാഷണം തുടരും. ഭാണത്തിലെ നായകനെ "വിടൻ" എന്നാണ് നിർദേശിക്കുക.

ഭാണം തികച്ചും അഭിനയിച്ചു ഫലിപ്പിക്കാനുള്ളതാണെന്ന് എടുത്തു പറയേണ്ടതില്ല. "ചാക്യാർകൂത്ത് ഇന്നും പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്ന കേരളത്തിൽ നവീന രീതിക്കു യോജിച്ച ഭാണങ്ങളും രംഗത്തു പ്രവേശിക്കു"മെന്ന് പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ "നാട്ടു കാര്യസ്ഥൻ" (സുകുമാര വിലാസം) (1947) എന്ന ഭാണകൃതിയുടെ മുഖവുര പണിക്കർ അവസാനിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളത്. എന്നാൽ പുതിയ ഭാണങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്.

ഗീതകം

ഗീതകം(sonnet) എന്ന കാവ്യരൂപം മലയാളത്തിലേക്കു സംക്രമിപ്പിച്ചവരിൽ പ്രധാനിയും പ്രഥമനുമാണ് പണിക്കരെന്നു മുമ്പു സൂചിപ്പിക്കുകയുണ്ടായല്ലോ. ഗീതകങ്ങൾ മാത്രം ഉൾക്കൊള്ളിച്ച് മലയാളത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ കൃതിയാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ "സന്ധ്യാരാഗം" (1940). നമ്മുടെ സാഹിത്യ പാരമ്പര്യം ഗീതകത്തിനു യോജിച്ചതാണെന്നും, അതിന് ഉൽകൃഷ്ടവും ഉറപ്പുള്ളതുമായ ഭാവിയുണ്ടെന്നും പണിക്കർ വിശ്വസിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ നിഗമനം നിരർഥകമായില്ലെന്നു സാഹിത്യചരിത്രം തെളിയിക്കുന്നു.

സാഹിത്യകാരന്മാരിൽ നിന്നും സാഹിത്യരസികന്മാരിൽ നിന്നും പ്രശംസയും പ്രീതിയും നല്ല തോതിൽ നേടിയ ഒരു കൃതിയാണ് 'ചാടൂക്തിമുക്താവലി' (1951). ചൈനയിൽ ഭാരതത്തിന്റെ സ്ഥാനപതിയായി സേവനമനുഷ്ഠിച്ചിരുന്ന കാലത്ത് എഴുതിയിട്ടുള്ള പതിനെട്ടു കവിതകളുടെ സമാഹാരമാണ് 'സ്വാതന്ത്ര്യസൗരഭം' (1954). ഒരു യുഗസന്ധിയായിരുന്ന ആ കാലഘട്ടത്തിൽ ഉണ്ടായ ലോകപ്രധാനങ്ങളായ സംഭവങ്ങൾ പലതും ഈ കവിതകളിൽ പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇൻകിലാബ്, യേനാൻ, സുൺയട്സെൻ സ്മാരകം, നാൻകിങ്ങിന്റെ പതനം, സ്വാതന്ത്ര്യദിനാഘോഷം, ചീനയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യം എന്നിങ്ങനെയുള്ള കവിതകളിൽ പ്രത്യേകിച്ചും ഇതു ശരിയാണ്. 'അമൃതലഹരി' (1945), 'കവിതാകൗതുകം' (1949), 'സിനിമാതാരം' (1951) എന്നിവയും കവിതാ സമാഹാരങ്ങൾ തന്നെ.

കാവ്യതർജമകൾ

'രസികരസായനം'(1944) 'ഇണപ്പക്ഷികൾ'(1951), 'കുമാരസംഭവം' (1953) എന്നിവ യഥാക്രമം ഓമർഖയാമിന്റെ പേർഷ്യൻ ഭാഷയിലെ കൃതി, ചീനഭാഷയിലെ കൃതി, സംസ്കൃത കൃതി-എന്നിവയാണെന്ന് എടുത്തുപറയേണ്ടയാവശ്യമില്ല. മലയാളത്തിലെ നല്ല പരിഭാഷകളിലൊന്നാണു "രസികരസായനം". എ.ഡി. നാലാം ശതകത്തിലെ ചീനസാഹിത്യകൃതിയുടെ ഇംഗ്ളിഷ് പരിഭാഷയെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ഭാഷാന്തരം സാധിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്

"ഇണപ്പക്ഷികൾ". പ്രേമപരാജിതരായ യുവമിഥുനങ്ങളുടെ ആത്മത്യാഗത്തെ തുടർന്ന്, അവരുടെ ആത്മാക്കൾ ഇണപ്പക്ഷികളായി പുനർജന്മം പ്രാപിച്ച് പാറിപ്പറന്ന് പാടിക്കളിച്ച് പുതുജീവിതം സാക്ഷാത്കരിക്കുന്നതാണ് അതിന്റെ ഇതിവൃത്തം. ഭാഷാകുമാരസംഭവത്തെ, അതിന്റെ അവതാരികാകാരനായ ആറ്റൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരടി വളരെ പ്രശംസിച്ചിട്ടുണ്ട്. "പരിഭാഷയിലെ പല പദ്യങ്ങളും ഒരു പരിഭാഷയാണെന്നും സ്വതന്ത്ര കൃതിയല്ലെന്നും പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നതെന്ന്"–അതിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭാഷയുടെ ശൈലിക്കും ശയ്യയ്ക്കും സുഗമതയ്ക്കും യോജിച്ച പദ്യങ്ങൾ നിറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണ് പ്രസ്തുത കൃതിയെന്നും വ്യക്തമാക്കിയിട്ടുണ്ട്.

ഖണ്ഡകാവ്യം

എടുത്തുപറയത്തക്ക മേന്മയുള്ള ഖണ്ഡകാവ്യമാണു പണിക്കരുടെ 'അംബപാലി'. അംബപാലിയുടെയും, അതിന് എത്രയോ നൂറ്റാണ്ടുകൾക്കു ശേഷമുള്ളതായി പറയപ്പെടുന്ന മഗ്ദലനമറിയത്തിന്റെയും കഥകൾക്കു തമ്മിൽ അസാമാന്യവും ഗണ്യവുമായ സാമ്യമുണ്ട്. അത്യുദാരമായ ത്യാഗത്തിന്റെ അത്യുന്നതമായ മാതൃകയാണ് അംബപാലിയുടെ ജീവിതം. മാനസാന്തരവിധേയയായ അവളെ പിൽക്കാലത്ത് തഥാഗതൻ ആദ്യത്തെ ബുദ്ധഭിക്ഷുണിയായിട്ടംഗീകരിക്കുകയുണ്ടായി. ബുദ്ധാവതാരത്തിന്റെ 2500–ാം വർഷാഘോഷങ്ങളുടെ ഭാഗമെന്നനിലയിലാണ് ഈ ഉൽകൃഷ്ട കൃതി പണിക്കർ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയത്.

പണിക്കരുടെ അവസാനത്തെ മലയാള കൃതിയാണ് 'കീർത്തനമാല' (1963). അതിനെക്കുറിച്ച് വെണ്ണിക്കുളം ഗോപാലക്കുറുപ്പ് ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്– "വാർധക്യസാധാരണമായ ഈശ്വരഭക്തിയുടെ ഒരു പ്രകാശനമാണ് 'കീർത്തനമാല' യെന്നേ അതു കയ്യിൽ കിട്ടിയപ്പോൾ കരുതിയുള്ളൂ. സാഹിത്യത്തിന്റെ സർവമണ്ഡലങ്ങളിലും വിഹരിച്ചിട്ടുള്ള സർദാർ പണിക്കർ, സ്തോത്ര സാഹിത്യത്തിലും കൈവച്ചതിൽ അത്ഭുതപ്പെടേണ്ട കാര്യമില്ല. എന്നാൽ അവസാനത്തെ കൃതിയെന്ന നിലയിൽ ആലോചിക്കുമ്പോൾ അർഥഗർഭമായ ഏതോ ആന്തരികപ്രചോദനം കവിയെ ഭരിച്ചിരുന്നതായി പരിഗണിക്കണം." 'അപക്വഫലം' 1915–ൽ അർപ്പിച്ച് കൈരളീപൂജയാരംഭിച്ച ആ മഹാനുഭാവൻ, 'കീർത്തനമാല' 1963–ൽ ചാർത്തി ഈശ്വരാർപ്പണബോധത്തോടുകൂടിയാണ് ദീർഘനാളത്തെ മലയാളകാവ്യതപസ്യ അവസാനിപ്പിച്ചത്.

നാടകങ്ങൾ

ഏഴു നാടകങ്ങൾ മാധവപ്പണിക്കരുടെ പേരിൽ പ്രസിദ്ധീകൃതങ്ങളായിട്ടുണ്ട്. ഇവയിൽ മൂന്നെണ്ണം പാശ്ചാത്യനാടകങ്ങളും, ഒന്ന് ചീനഭാഷയിലേതും, ബാക്കി സ്വതന്ത്ര കൃതികളുമാണ്. ഒന്നാമതു രചിച്ച നാടകം "നൂർജഹാൻ" ആണ് (1920). അലിഗഢിൽ കഴിഞ്ഞിരുന്ന കാലത്ത് എഴു

തിയതാണത്. മുൻകാലപാരമ്പര്യം പരിരക്ഷിക്കാനും അതിൽ അഭിമാനം കൊള്ളാനും സഹായിക്കുന്ന സാഹചര്യമാണ് അവിടുത്തെ അധികാരികൾ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചിരുന്നത്. ഈ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ നൂർജഹാനെ ചുറ്റിപ്പറ്റിയൊരു നാടകം ചമച്ചതിൽ അത്ഭുതപ്പെടാനില്ല. ഒരുനാടകശിൽപമെന്ന നിലയിൽ അത് ഒരു അപക്വഫലമാണ്.

ഇനിയൊരു നാടകം, ഏതാണ്ടു പതിനെട്ടോളം വത്സരങ്ങൾക്കുശേഷമാണു രചിച്ചത്– 'മണ്ഡോദരി' (1938). പുസ്തകത്തിന്റെ മുഖവുര പ്രത്യേകിച്ചു ശ്രദ്ധേയമാണ്. ആംഗ്ലേയപാരമ്പര്യം ഒരു പദ്ധതിയെമാത്രം ആശ്രയിച്ചുള്ളതല്ലെന്നും, ആ ഭാഷയിൽ നാടകസാഹിത്യം നാനാരൂപങ്ങളിലുണ്ടെന്നും, ആധുനിക കാലത്തും പദ്യനാടകപ്രിയം കുറഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നും ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ടുണ്ടതിൽ. മറ്റു യൂറോപ്യൻ ഭാഷകളിലെ സ്ഥിതിയും അതുതന്നെ. പദ്യത്തിലെഴുതിയാൽ അഭിനയത്തിനു ദൂഷ്യം വരുമെന്ന വാദം സോദാഹരണം അദ്ദേഹം നിരാകരിച്ചിട്ടുണ്ട്. മലയാളത്തിൽ എല്ലാ പദ്ധതികളിലുമുള്ള നാടകങ്ങളുണ്ടാകണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം. ഗദ്യനാടകങ്ങൾ, നാടകീയകാവ്യങ്ങൾ, പദ്യനാടകങ്ങൾ എന്നിവയ്ക്കെല്ലാം ഇവിടെ ഇടമുണ്ട്. സംസ്കൃത നാടകപദ്ധതി നമുക്ക് ഇന്നു കൊള്ളുകയില്ലെന്നുപറയുന്നവരെ പരാജയപ്പെടുത്തുന്ന വാദങ്ങൾ മുഖവുരയിൽ കാണാം. നമ്മുടെ നാടകപ്രിയർ അത് മനസ്സിരുത്തി വായിക്കുന്നതു കൊള്ളാം.

'ധ്രുവസ്വാമിനി' (1941) 'ഭീഷ്മർ' (1942) എന്നിവയാണു മറ്റു രണ്ടു സ്വതന്ത്ര നാടകങ്ങൾ. മുന്നൂറുവർഷത്തോളം ഭാരതസാമ്രാജ്യം അടക്കിവാണ ഗുപ്തവംശ സാർവഭൗമന്മാരുടെ മേന്മയാണ് ഇന്നും ഭാരതചരിത്രവിദ്യാർഥികൾ വാഴ്ത്താറുള്ളത്. അവരുടെ കാലത്താണ് ഹൈന്ദവസംസ്കാരം അതിന്റെ പരമകാഷ്ഠ പ്രാപിച്ചത്. ഇന്ത്യാചരിത്രത്തിലെ ഒരു സുവർണയുഗമായിരുന്നു അത്. നാണവും മാനവുംകെട്ട ഭീരുവായ രാമഗുപ്തചക്രവർത്തിയാൽ തന്റെ പട്ടമഹിഷിപ്പട്ടത്തിൽനിന്ന് ശകപ്പെരുമാളുടെ ദാസീപദത്തിലേക്ക് സ്ഥലം മാറ്റപ്പെട്ട ധ്രുവസ്വാമിനിയുടെ കഥയാണീ നാടകത്തിലെ ഇതിവൃത്തം. ധ്രുവസ്വാമിനിയുടെ രക്ഷകനായതും പിന്നീടു ഭർത്താവായതും ചന്ദ്രഗുപ്തവിക്രമാദിത്യൻതന്നെ. ഉത്കൃഷ്ടരൂപകങ്ങളുടെ ഇടയിലേക്ക് കടന്നുനിൽക്കാൻ കരുത്തുള്ളതാണ് ഈ കൃതി.. 'ഭീഷ്മർ' മറ്റുള്ളവർക്കനുകരണീയമായ മാതൃകയായിത്തീരത്തക്കവണ്ണം പരിപൂർണവിജയം നേടിയിട്ടുണ്ടെന്ന് ആറ്റൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരടി അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതിൽ അല്പംപോലും അതിശയോക്തിയില്ലെന്ന് നാടകം മനസ്സിരുത്തി വായിക്കുന്നവർക്കു മനസ്സിലാകും.

പണിക്കർ നമുക്ക് നൽകിയിട്ടുള്ള നാടകപരിഭാഷകളെക്കുറിച്ചും – "പടിഞ്ഞാറെ മുറി" (1955) "എലക്ട്രാ" (1957) "ഈഡിപ്പസ്" (1957)"ലീയർ രാജാവ്" (1959) – ആവലാതിപ്പെടാനുള്ള അവസരം പരിഭാഷകൻ നൽകിയിട്ടില്ല.

ആഖ്യായികാകാരൻ

അലിഗഢിൽ പാർത്തിരുന്ന കാലത്താണ് പണിക്കർ 'ദൊരശ്ശിണി' (1924) എഴുതിയത്. ഒരു സാമുദായിക ചിത്രം എന്നാണ് അതിനെപ്പറ്റി രചയിതാവു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളത്. ഒരു നോവലായി അതിനെ അദ്ദേഹം ഗണിച്ചിട്ടില്ല. നിർമിച്ചശേഷം എട്ടു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞാണ് അച്ചടിച്ചു പ്രകാശനം ചെയ്തതും. പക്ഷേ പരിഷ്കരിക്കാൻ ഒരുങ്ങിയില്ല. പുരാതന പാരമ്പര്യമുള്ള ഒരു സമൂഹത്തിലെ മനഃപൂർവം മാറാൻ പാടുപെടുന്ന സാഹചര്യവും യുവസഹജമനസ്സും പരസ്പരം പ്രതികരിക്കുന്നതിന്റെ ചില ചിത്രങ്ങൾ നൽകാനാണു ശ്രമം. പ്രസിദ്ധീകരിച്ച കാലത്തു പ്രമേയത്തിനു പ്രസക്തിയും പുതുമയുമുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് ആളുകൾ അത് സ്വാഗതം ചെയ്തു.

സംഭവബഹുലമായ കഥയാണ് 'പുണർകോട്ടുസ്വരൂപ'ത്തിൽ (1928) അവതരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. ചരിത്രസംബന്ധിയാണ് ഇതിവൃത്തത്തിന്റെ പശ്ചാത്തലം. അരാജകത്വത്തിലേക്കു മധ്യകേരളപ്രദേശങ്ങളെ തള്ളിവീഴ്ത്തിയ കാലഘട്ടമാണ് അതിൽ കാണിച്ചിട്ടുള്ളത്. ജന്മദേശത്തെയും സ്വന്തം തറവാട്ടിലെ പൂർവസൂരികളെയും സ്പർശിക്കുന്നുണ്ട്. കഥാചിത്രീകരണചാതുര്യംകൊണ്ട് ചില കഥാപാത്രങ്ങളെ സ്മരണീയരാക്കിയിട്ടുമുണ്ട്. എങ്കിലും പാത്രരചനയെക്കാൾ ചരിത്രാവതരണത്തിലാണ് രചയിതാവിന്റെ വ്യഗ്രതയെന്നു വ്യക്തമാണ്. അതിനാൽ ശക്തമായി രൂപംധരിക്കേണ്ടവർ ചരിത്രത്തിന്റെ മൂടൽമഞ്ഞിൽ പെട്ട്, നിഴൽമാത്രരൂപങ്ങളായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു! എങ്കിലും കൗതുകം നഷ്ടപ്പെടാതെ ഇന്നും ഈ കൃതികൾ വായിക്കാൻ സാധിക്കും.

'ധൂമകേതുവിന്റെ ഉദയ'വും (1929) ഒരു ചരിത്രാഖ്യായികയാണ്. ഒറ്റയിരുപ്പിലിരുന്നു പുസ്തകം മുഴുവൻ വായിച്ചശേഷം നോവലിസ്ററിനു വള്ളത്തോൾ എഴുതിയത് - ചരിത്രത്തിലും കേരളീയ യുദ്ധരീതിയിലും രാജ്യതന്ത്രത്തിലുമുള്ള പരിജ്ഞാനംമൂലം ആഖ്യായികയെ ഏറ്റവും ആകർഷകവും കമനീയവുമായ ഒരു നിബന്ധമാക്കിത്തീർക്കാൻ സാധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നാണ്. സത്യസന്ധമായ മാർത്താണ്ഡവർമചരിത്രത്തിന്റെയും, അകൃത്രിമമായ ആഖ്യായികാസൗന്ദര്യത്തിന്റെയും ഉദയം കൂടിയാണെന്നും അദ്ദേഹം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഈ കൃതിയുടെ ഇന്നത്തെ വായനക്കാരൻ വള്ളത്തോളിന്റെ അഭിപ്രായങ്ങളോടു യോജിക്കുമെന്നെനിക്കുറപ്പുണ്ട്. പിന്നീടു പ്രസിദ്ധീകരിച്ച 'പറങ്കിപ്പടയാളി'യും (1932) കേരളചരിത്രപശ്ചാത്തലം ചിത്രീകരിക്കുന്ന ഒരു നല്ല നോവൽതന്നെ. പോർച്ചുഗീസുകാരുടെ വരവിനുശേഷം കേരളപരിതഃസ്ഥിതിയിലുണ്ടായ രാഷ്ട്രീയഗതിവിഗതികളെ ചിത്രീകരിക്കാനും പല മേഖലകളിലേക്കു വെളിച്ചം വീശാനും ഇതിൽ സാധിച്ചിട്ടുണ്ട്. സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി പടപൊരുതിയ ഒരു വീരകേരളപുത്രന്റെ ചരിത്രാംശമാണ് 'കേരളസിംഹം' (1941) എന്ന ആഖ്യായികയുടെയും ഇതിവൃത്തം. ഇതാണുതാനും മാധവപ്പണിക്കരുടെ നോവലുകളിൽ ഏറ്റവും ആകർഷകവും പ്രശസ്തവും. വളരെ നാളത്തെ

തയാറെടുപ്പിനുശേഷമാണത് രചിച്ചത്. കഥാകൃത്ത് ഓക്സ്ഫോർഡിൽ പഠിച്ച കാലം മുതൽ പഴശ്ശിരാജയുടെ പ്രവർത്തന ചരിത്രത്തിലേക്കു ശ്രദ്ധിച്ചുതുടങ്ങിയതാണ്. പിന്നീട് 1940-ൽ വടക്കേ മലബാറിൽ ചരിത്രപുരുഷന്റെ ജീവിതവും പ്രവർത്തനങ്ങളുമായി ബന്ധപ്പെട്ട സങ്കേതങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചു. ഐതിഹ്യങ്ങളും നാട്ടുപുരാണങ്ങളും സമാഹരിച്ചു; പഠിച്ചു. ഇതിനുശേഷമാണ് ബിക്കാനേറിൽ വച്ച് നോവലെഴുതിയത്. 'ഉഗ്രശപഥം' (1961) മറ്റൊരു ചരിത്രാഖ്യായികയാണ്. ഇന്ത്യാചരിത്ര സംഭവങ്ങൾ ഇതിവൃത്തങ്ങളാക്കി ആഖ്യായികകൾ രചിക്കുന്നത് ഒരുകാലത്ത് ഭാരതത്തിലെ എല്ലാ ഭാഷകളിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ട ഒരു പ്രതിഭാസമായിരുന്നു. തത്ഫലമായി അഖിലേന്ത്യാപ്രശസ്തിനേടിയ പല കൃതികളുമുണ്ടായി. കേരളചരിത്രത്തിലെ ധീരസാഹസികന്മാരുടെ അപദാനങ്ങൾ അത്തരം സാഹിത്യകൃതികളുടെ രൂപത്തിൽ അന്യപ്രദേശങ്ങളിൽ അധികം പ്രചരിച്ചിട്ടില്ല. ബ്രിട്ടിഷാധിപത്യത്തിനെതിരായി പട പൊരുതി വീരചരമം വരിച്ച പഴശ്ശി രാജാവും വേലുത്തമ്പിയും ഇന്നും ഉത്തര ഭാരതീയർക്ക് അപരിചിതരാണ്. 'കേരളസിംഹ'ത്തിന്റെ തർജമയിലൂടെ ബംഗാളിഭാഷയിലേക്ക് പഴശ്ശിയുടെ വീരചരിത്രം പകർന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും സ്ഥിതിയിൽ മാററമില്ല. ആ പരിഭാഷ നിർവഹിച്ചത് ബൊമ്മനാ വിശ്വനാഥം ആണ്-1960-ൽ. അമൃതബസാർ പത്രിക കേരളസിംഹത്തെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞത്-"സാഹിത്യസൗന്ദര്യപൂരിതവും വികാരഭരിതവുമായ ഈ കഥ വായിക്കുന്നതു അപൂർവവും അവിസ്മരണീയവുമായ അനുഭവമായിരിക്കു"മെന്നാണ്.

മുഗൾ സാമ്രാജ്യകാലഘട്ടത്തിന്റെ പശ്ചാത്തലത്തിൽ, ചില ഇന്ത്യാചരിത്ര പുരുഷന്മാരെയും കുറെ കല്പിതകഥാപാത്രങ്ങളെയും ഉൾപ്പെടുത്തി ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുളള ആഖ്യായികയാണ് "കല്യാണമൽ"(1934). ഉദ്വേഗജനകങ്ങളായ രംഗങ്ങളും വിവിധ സ്വഭാവക്കാരായ കഥാപാത്രങ്ങളും, കാലഘട്ടത്തിന്റെ വിശ്വസനീയ വിവരണങ്ങളുംകൊണ്ട് കൃതി മനോഹരമാണ്. വായിച്ചവർ പലരും അത് ഒരു പരിഭാഷയായിരിക്കുമെന്നു സംശയിച്ചിട്ടുളളതായി നോവലിസ്ററ് രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

ഭാരതസ്വാതന്ത്ര്യസമരത്തിന്റെ ശതവാർഷികത്തോടുചേർന്ന് പ്രസിദ്ധീകരിച്ച പുസ്തകമാണ് "ജാൻസി റാണിയുടെ ആത്മകഥ"(1957). കാശിയിൽ മണികർണികാഘട്ടത്തിനു സമീപമുളള ഒരുഗൃഹത്തിൽ 1835 നവംബർ 12-ാം തീയതി ജനിച്ച്, അസാധാരണമായ സാഹചര്യങ്ങളിൽ മാതൃഭൂമിയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യസമരത്തിൽ സകലതും സമർപ്പിച്ച് വീരസ്വർഗം വരിച്ച്, അമരത്വമാർജിച്ച റാണി ലക്ഷ്മീഭായിയുടെ കഥയാണ് നോവലിന്റെ ഇതിവൃത്തം. അവിസ്മരണീയമായിട്ടുണ്ട് പ്രതിപാദനരീതി എന്നു പറയാതേ ഇവിടെ ഇടമുളളു.

ഉപന്യാസകാരൻ

പ്രസന്നവും ആകർഷകവും ലളിതവുമാണ് കെ. എം. പണിക്കരുടെ ഗദ്യശൈലി. ആദ്യത്തെ ലേഖനസമാഹാരം "ഉപന്യാസമാല" (1924) ആണ്.

ഇതിനുമുമ്പ് സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ, ആനുകാലികങ്ങളിലും ആധികാരികപ്രസിദ്ധീകരണങ്ങളിലും മററുമായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള നിരവധി ലേഖനങ്ങളും അവതാരികകളും, ആമുഖങ്ങളുമെല്ലാം സമാഹരിക്കാൻ സർവഥാ യോഗ്യങ്ങളാണ്. പ്രസക്തങ്ങളും പ്രയോഗക്ഷമങ്ങളും പഠനാർഹങ്ങളുമായ ആശയങ്ങളും അഭിപ്രായങ്ങളും അവയിൽ സഞ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. പല രചനകളും എവിടെയെന്നറിയാൻ സാഹിത്യവിദ്യാർഥികൾക്കുപോലും കഴിയാതെ കിടക്കുകയാണ്. മലയാളത്തിലുള്ള കൃതികളുടെയെങ്കിലും ഒരു സമഗ്രസൂചിക – ബിബ്ലിയോഗ്രഫി– കേരളസാഹിത്യ അക്കാദമിയെങ്കിലും തയാറാക്കി പ്രസിദ്ധീകരിക്കേണ്ടതാണ്. അതിന്റെ സ്ഥാപകാധ്യക്ഷനായി അദ്ദേഹമനുഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ള സേവനമംഗീകരിക്കുന്ന ഒരു കാണിക്കയായിട്ടെങ്കിലും അവർ അതു നിർവഹിക്കുമെന്നു പ്രതീക്ഷിക്കുക.

കവിതാകമ്പക്കാരനായിരുന്ന പണിക്കർ, കവിതയെപ്പററി പൊതുവെയും ഭാഷാകവിതയെക്കുറിച്ച് പ്രത്യേകമായും സ്വരൂപിച്ചിരുന്ന അഭിപ്രായങ്ങൾ 'കവിതാതത്വനിരൂപണം"(1935) എന്ന കൃതിയിൽ പ്രകാശനം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. നമ്മുടെ പല നിരൂപകന്മാരിലും സാഹിത്യത്തെ സംബന്ധിക്കുന്ന മൗലികകാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ച് നിലവിലിരിക്കുന്ന തെററിദ്ധാരണകളും, വികലങ്ങളായ നിലപാടുകളും, കക്ഷിപിടിച്ചു കാര്യം സ്ഥാപിക്കാനുള്ള വ്യഗ്രതയും, അന്യർക്ക് ആശയക്കുഴപ്പമുണ്ടാക്കാനുള്ള താത്പര്യവും ഏറെക്കുറെ പരിഹരിക്കാൻ ശിപാർശ ചെയ്യാവുന്ന ഒരു കൃതിയാണ് 'കവിതാതത്ത്വനിരൂപണം'.

സഞ്ചാരസാഹിത്യം

ഔദ്യോഗിക കാര്യങ്ങൾക്കും അല്ലാതെയും ലോകത്തെമ്പാടും സഞ്ചരിച്ചിട്ടുള്ള വ്യക്തിയായ സർദാർ പണിക്കർ യാത്രയിൽ ഉണ്ടായ അനുഭവങ്ങളിൽ ചിലതിനെപ്പററി കുറെ വിവരിച്ചിട്ടുണ്ട്. സഞ്ചാരസാഹിത്യരചനയിൽ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന പാടവം പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നവയാണ് ആ കൃതികൾ. 'ആപത്കരമായ യാത്ര'(1943) 'ചൈനയിലെ ഒരുയാത്ര'(1954) എന്നിവ ഉദാഹരണങ്ങളായി ചൂണ്ടിക്കാണിക്കട്ടെ. ക്യുബെക്കിൽ 1942 ഡിസംബറിൽ ചേർന്ന സമ്മേളനത്തിൽ സംബന്ധിക്കാൻ സഞ്ചരിച്ച കഥയാണ് 'ആപൽക്കരമായ യാത്ര'യിലുള്ളത്. ചൈനയിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട ചരിത്ര–സാംസ്കാരികസങ്കേതങ്ങളും മററും സന്ദർശിച്ചതിന്റെ സ്മരണയാണ് 'ചൈനയിലെ ഒരു യാത്ര '. അന്ന് ചീനയിലെ ഇന്ത്യൻ സ്ഥാനപതി ആയിരുന്നു പണിക്കർ. മൂന്നാഴ്ചകൊണ്ട് 3500 മൈൽ സഞ്ചരിച്ചു. വിചിത്രമായ ഒരനുഭവമായിട്ടാണ് അതു പണിക്കർ കരുതിയത്.

തീർഥാടകനായി ഇന്ത്യയിൽ സഞ്ചരിച്ച്, ബുദ്ധമതസംബന്ധമായ നിരവധി പ്രാമാണിക ഗ്രന്ഥങ്ങളുമായി ചൈനയിൽ മടങ്ങിയ ഹുവാൻ സാങ്ങിന്റെ സ്മാരകമുള്ള സയാൻ തുടങ്ങിയ സങ്കേതങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള വിവരണങ്ങൾ ഇതിൽ വായിച്ചിട്ടുള്ളവർ ഒരിക്കലും മറക്കുകയില്ല.

ആത്മകഥാകാരൻ

അത്യന്തം സംഭവബഹുലമായ ജീവിതം നയിച്ച സർദാർ കെ. എം. പണിക്കരുടെ ആത്മകഥ അതീവരസകരവും അതിലുപരി അത്യന്തം ഹൃദ്യവുമായിരിക്കാനേ ഇടയുള്ളല്ലോ. അത് 1957-ൽ എഴുതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ഫ്രാൻസിൽ അംബാസഡറായിരുന്ന കാലം വരെയുള്ളതേ അതിൽ പെട്ടിട്ടുള്ളു. പിന്നെയും കുറെ നാൾ ജീവിച്ചിരുന്ന അദ്ദേഹം അതു പൂർത്തിയാക്കിയില്ല. മലയാളത്തിലെ നല്ല ആത്മകഥകളിലൊന്നാണതെന്നു സംശയലേശമില്ലാതെ പറയാൻ പ്രയാസമില്ല. പറയേണ്ടതെല്ലാം പൂർണമായി തുറന്നപറഞ്ഞിട്ടുണ്ടോയെന്ന സംശയം അതു വായിച്ചു കഴിഞ്ഞ ഒരാളിൽ ബാക്കനില്ക്കും. വ്യക്തികളെക്കുറിച്ചായാലും സംഭവങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചായാലും, ഇതു സത്യമാണ്. ഏതൊരു ആത്മകഥാകാരനും നേരിടേണ്ടിവരുന്ന ഒരു ധർമസങ്കടമാണതെന്ന സത്യവും വിസ്മരിച്ചുകൂടാ.

പണിക്കരുടെ അറുപതിലധികം ഫയലുകൾ ദില്ലിയിലെ നാഷനൽ ആർക്കൈവ്സിൽ പൂട്ടിവച്ചിട്ടുണ്ട്. നിശ്ചിത കാലപരിധി കഴിയുന്നതിനു മുമ്പ് അവയിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള വിവരങ്ങൾ അറിയാനും അറിയിക്കാനും വഴിയില്ല. ഒരുപക്ഷേ, നിർണായകങ്ങളായ കുറെ സത്യങ്ങൾ കാലാവധികഴിഞ്ഞ് ചരിത്രകാരൻമാർക്കും ജീവചരിത്രരചയിതാക്കൾക്കും കിട്ടിയേക്കാം.

നാടു വിട്ട്, വളരെ അകലങ്ങളിൽ, മററു ഭാഷാമേഖലകളിൽ, സ്ഥലങ്ങളിൽ, പണിക്കർ വസിച്ചിരുന്നെങ്കിലും, മാതൃഭാഷയുമായും ജന്മനാടുമായുമുള്ള ആത്മബന്ധവും സമ്പർക്കവും സ്നേഹവും ഒരു കാലത്തും ക്ഷയിച്ചിട്ടില്ല. എഴുത്തുകുത്തിലൂടെയും സാഹിത്യ-സാംസ്കാരിക പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങളിലൂടെയും സംവാദങ്ങളിലൂടെയും ഈ സ്വർണനൂൽബന്ധം അദ്ദേഹം പരിരക്ഷിച്ചു. കണ്ണശ്ശകൃതികളും മണിപ്രവാളപ്രസ്ഥാനത്തിലെ പ്രാമാണികഗ്രന്ഥങ്ങളും ചമ്പുക്കളും ആട്ടക്കഥകളും ആഴത്തിൽ പഠിക്കാൻ പററിയ സമയം കണ്ടെത് അലിഗഢിൽ ഉദ്യോഗത്തിലിരിക്കുമ്പോഴാണ്. പട്യാലയിൽ പല വിധത്തിലുള്ള ഭാരിച്ച ചുമതലകൾ വഹിക്കുമ്പോഴും അദ്ദേഹം സാഹിത്യപ്രവർത്തനങ്ങൾക്ക് ഒരു നിശ്ചിതസമയം നീക്കിവച്ചിരുന്നു. സംഘർഷങ്ങളിൽനിന്നൊരു മോചനവും ആത്മസംയമനവും നേടുവാൻ ഇതായിരുന്നു സ്വീകരിച്ച വഴി. സംഘർഷങ്ങൾ നേരിടുമ്പോൾ തന്നിലെ 'മാനുഷികത' വിടാതെ പ്രതികരിക്കാനുള്ള ശേഷി നഷ്ടപ്പെടാതിരിക്കാനും ഇതു് ഉതകി. ജീവിതകാലം മുഴുവൻ ഇത് ഒരു ശീലമാക്കി അദ്ദേഹം പരിപാലിച്ചിട്ടുണ്ട്. സംസ്ഥാനപുനസ്സംഘടനാകമ്മിഷന്റെ ഭാരിച്ച കർത്തവ്യങ്ങൾ അനുഷ്ഠിച്ചിരുന്ന കാലത്താണ് 'അംബപാലി' എന്ന ഖണ്ഡകാവ്യത്തിന്റെ രചന നടത്തിയത്. വള്ളത്തോളിന്റെ ഋഗ്വേദതർജ്ജമയ്ക്ക് ബൃഹത്തും വിപുലവുമായ ആമുഖം എഴുതിയും ഈ കാലത്തു തന്നെ. ഉഗ്രപ്രതാപിയായിരുന്ന ഭൂപേന്ദ്രസിംഹൻ അവശനായി മരണശയ്യയിലായിരുന്ന കാലത്ത് കണക്കിലേറെ മനോവേദന സഹിച്ചിരിക്കുമ്പോഴാണ് 'ഭീഷ്മർ' എന്ന നാടകമെഴുതിയത്. കുറഞ്ഞൊരു സമാധാനം കണ്ടെ

ത്താൻ കരുതിക്കൂട്ടിയുള്ള ഒരു പദ്ധതിയായിരുന്നു അത്. ഇങ്ങനെ ഉദാഹരണങ്ങൾ ഇനിയുമുണ്ട്.

ലോകത്തിന്റെ നാനാഭാഗങ്ങളിലുള്ള സാഹിത്യനായകന്മാരുമായി സ്ഥിരമായി സമ്പർക്കമോ സ്നേഹബന്ധമോ മാധവപ്പണിക്കർ പുലർത്തിയിട്ടുണ്ട്. ആശയങ്ങൾ പലതും തട്ടിച്ചുനോക്കിയും, താരതമ്യപ്പെടുത്തിയും സ്വന്തം അഭിപ്രായം കരുപ്പിടിപ്പിക്കാൻ അത് അദ്ദേഹത്തെ വളരെ സഹായിച്ചു. അത്തരം ആശയങ്ങളും അഭിപ്രായങ്ങളുമാണു സ്വന്തം കൃതികളിലൂടെ അദ്ദേഹം പ്രകാശിപ്പിച്ചത്. ഏത് അളവുകോൽകൊണ്ടു നോക്കിയാലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതവും വിവിധമേഖലകളിലെ നേട്ടങ്ങളും “അസാമാന്യ”മെന്നേ വിശേഷിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കുകയുള്ളു. വിഭിന്ന രംഗങ്ങളിൽ അദ്ദേഹമാർജിച്ച ഔന്നത്യം പരിഗണിച്ചാൽ, പണിക്കർക്കു സമശീർഷനെന്നു പറയാവുന്ന മററൊരു കേരളീയനെ കണ്ടെത്താൻ കഴിയുന്നതല്ല. ഈ വസ്തുത കെ. പി. എസ്. മേനോൻ, വി. കെ. കൃഷ്ണമേനോൻ തുടങ്ങിയവരും പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ട്.

സർദാർ
കെ. എം. പണിക്കർ സ്മരണ

അന്താരാഷ്ട്രപ്രശസ്തി നേടിയ മലയാളികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ മസ്തിഷ്ക മഹിമ കൊണ്ടും ഹൃദയസംസ്കൃതി കൊണ്ടും പ്രവർത്തന മേഖലയുടെ വൈവിധ്യം കൊണ്ടും പ്രമുഖസ്ഥാനം അർഹിക്കുന്ന ബഹുമുഖ പ്രതിഭയാണ് സർദാർ കെ.എം.പണിക്കർ. കവി, നാടകകൃത്ത്, നോവലിസ്റ്റ്, വിദ്യാഭ്യാസ വിദഗ്ധൻ, ഭരണതന്ത്രജ്ഞൻ, നയതന്ത്രജ്ഞൻ, ചരിത്ര പണ്ഡിതൻ, പത്രപ്രവർത്തകൻ എന്നീ നിലകളിലെല്ലാം അദ്ദേഹം പ്രസിദ്ധനായി. സർദാർ കെ.എം.പണിക്കരെക്കുറിച്ച് വേണ്ടത്ര ജീവചരിത്രഗ്രന്ഥങ്ങളോ പഠനങ്ങളോ മലയാളത്തിലുണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയാനാവില്ല. ആ കുറവ് ചെറിയൊരളവുവരെയെങ്കിലും പരിഹരിക്കാൻ ഈ ഗ്രന്ഥം ഉപകാരപ്പെടും. ശ്രീമാന്മാർ തകഴി ശിവശങ്കരപ്പിള്ള, ടി.എം.ജേക്കബ്, ഡോ.കെ.എം.ജോർജ്, ഡോ.കെ.അയ്യപ്പപ്പണിക്കർ, രവീന്ദർ കുമാർ, ഡോ.വി.കെ.സുകുമാരൻ നായർ, ഡോ.ജെ.വി.വിളനിലം, ഡോ.കെ.രാമൻ പിള്ള, റോസ്കോട്ട് കൃഷ്ണപിള്ള, കോന്നിയൂർ നരേന്ദ്രനാഥ് എന്നിവരുടെ പ്രബന്ധങ്ങളിലൂടെ സർദാർ കെ.എം.പണിക്കരുടെ ജീവിതവും സംഭാവനയും അനാവരണം ചെയ്യുന്നു.

SIL/ 1560

വില ക. 40.00

കേരള ഭാഷാ ഇൻസ്റ്റിറ്റ്യൂട്ട്
തിരുവനന്തപുരം